

ХЕРЦЕГНОВАЉАНИН ШПИРО ПОЗНАНОВИЋ

Наше доба, живот и мисао у њему претежно су окренути садашњости и будућности, док се вриједности прошлости по-мало запостављају. Људи нестају, али треба да остану сјећања на њихова хумана дјела, поруке и свијетле тренутке. Не смију се заборавити многи подвизи и дјеловања настали у тешким временима и скромним могућностима, посебно ако су чинјени за добробит рода свога. Овом приликом ћемо, на основу архивских и других извора, нешто више рећи о поморском капетану, Шпир-у Богдана Познановићу, који је живио у периоду од 1860. до 1940. године.

Потиче из познате херцеговске поморске породице Познановића као једино мушко дијете између шест сестара. Отац Богдан био је познати «морски вук» са бокељских једрењака. Са жељом да настави традицију породице, и Шпира, посл-ије завршене ниже гимназије, уписује у дубровачку наутику. Доста касније ће се испоставити, а Шпиро ће то и признати, да га посао поморца није привлачио. Када је 1877. године завршио поморску школу и добио «матрикулу», отиснуо се на море да плови као бродски писар (шкриван) и на једрењацима је провео двије године, практично се припремајући за капетански испит. «Укрцао се на једрењак за двије године као шкриван али, на чудо и старјешинама и млађима, није се одвајао од књиге, што баш није обична ствар у морнарским навикама. Кад би брод стао у пристан, млади шкриван није трчао у шантане гдје млади шкривани најрадије залазе, него је обилазио музеје, библиотеке и споменике и доносио наручје књига на брод.»¹ Тако је о свом познаннику писао Симо Матавуљ.

Послије поменутог крстарења морима свијета, вратио се у Дубровник, положио капетански испит и обрео се у родни Херцег-Нови да се одмори, за кога је већ тада сматрао да је тјескобан за његове будуће планове. У родном граду га је затекао Други бокељски (кривошијски) устанак из 1882. године, па је Шпиро као већ осведочени патриота узео учешћа у њему,

¹ Симо Матавуљ: «Сабрана дјела», књига IV, Просвета — Београд 1953. година, стр. 142—165.

Када је Аустро-угарска угушила Кривошијску буну и започела обрачун са њеним учесницима, Широ «бијежи у Париз и као политички емигрант у њему проводи 36 година». У Паризу је радио као коресподент, јер је био познавалац више свјетских језика. Поред посла, како сам каже у неким писмима, обилазио је

Широ Познaновић

школе, библиотеке, музеје, споменике и «друга свакојака чуда». Париз је толико заволео да више не жели на море «за које није створен нити натраг у домовину у узане градиће».² Поред културног уздицања имао је довољно времена за забаву и састанке са земљацима.

Шест дана по избијању I свјетског рата 1914, године на своју молбу и одобрење српске владе, за чије је посланство

² Архив Херцег-Новог, Фонд Широ Познaновић, арх. кутија III.

радио, ставља се на располагање француској Врховној команди. Одмах бива додјељен заповједнику француско-енглеског ратног бродовоља у Средоземљу, *Voie D'Arcyereg*, на броду «Admiral Crigbet», на којем је провео три мјесеца у својству аташеа. Том приликом је министар поморства Француске написао заповједнику француско-енглеске флоте да је Шпиро Познановић представник српског посланства, да потиче из једне од најбољих српских породица, да одржава бројне везе са својим земљацима и «мислим да би његове услуге могле да вам буду од користи у случају борби које би наша флота преузела на Јадранском мору»;³ затим тражи да га укрца на једном од ратних бродова и да му да статус официра. Најважнији посао који је за то вријеме урадио биле су двије мисије на Цетиње код краља Николе, које су се односиле на ратна питања. На Цетињу је тада био дворски лекар др Божидар Перацић, зет Шпира Познановића, па је сигурно ова чињеница била од значаја за контакте и резултат његових мисија. Послије тога био је премјештен на крстарицу «D'Entrecasteaux» са задатком да «испитује непријатељске поданике заробљене на путничким лабама неутралних држава». Фебруара 1915. године учествовао је у бици за Суески канал, којом је приликом 25.000 турских војника, предвођени њемачким официрима, напало на овај стратегијски важан поморски пут. За личну храброст у овој борби, као и за дотадашње заслуге у рату, касније је одликован највећим француским одликовањем, Орденом легије части.

Ступањем Италије у рат маја 1915. године, Познановић се враћа у Париз и ставља се у службу српског опуномоћеног министра Миленка Веснића, радeћи у одјеку за пропаганду. Послије окупације Србије прелази на Корзику гдје организује пријем и смјештај српских избјеглица. Са владом Краљевине Србије долази у први контакт 1916. године у италијанском граду Бриндиџију, одакле је са владом прешао на Крф, «гдје сам пробавио у запослености код владе пет мјесеци».⁴ Затим га је предсједник српске владе, Никола Пашић, одредио да путује у Јужну Америку «да скупља и соколи добровољце за српску војску». Том приликом му је Пашић предао писмо за српског генералног конзула у Њујорку, са препоруком да му буде на услузи, а које преносимо у оригиналу. Поред Пашићевог писма, носио је и препоруку опуномоћеног министра у Паризу, Миленка Веснића, која се односила на југословенске одборе и пододборе «и свој југословенској браћи у Америци, најтоплије препоручујем свога друга и пријатеља, нашег земљака из дичне Боке» и моли их да га братски приме и «послух даду свему што им он имаде рећи».⁴

У градовима Јужне Америке (Буенос Аирес, Кордоба, Пунта Аренас и др.) провео је више од три године и успио да за то пријеме отпреми неколико стотина добровољаца на солунски фронт. Колико је својим ставом и присношћу задобио повјерење

³ Исто као под 2.

⁴ Исто као под 2.

наших људи у туђини, види се из писма које му шаље Лука Боначић из Пунта Аренаса 1918. године, у којем између осталог пише: »Ви уживате потпуно и неограничено повјерење без изнимке цијеле наше насеобине«. ⁵ Крајем 1919. године вратио се у Париз, а већ следеће године долази у ослобођени Херцег-Нови, последије четрдесет година проведених у туђини. У родном граду се није могао дужи задржати, јер је био додјељен Комисији за ратне репарације у Паризу као експерт за поморство. Послије обављених послова у Комисији враћа се у домовину и остатак живота проводи у Загребу.

Шпиро Познанић је сматрао себе југословенским патриотом и све што је радио и чиме је стремио, било је за добробит наших народа уједињених у заједничку домовину — Југославију. За свој велики удио у I свјетском рату и изванредне заслуге за ствар ослобођења и уједињења, Шпиро Познанић је, поред Ордена легије части, одликован са више познатих одличја од којих истичемо: Орден бијелог орла V степена, Орден Св. Саве IV степена, Орден југословенске круне IV степена.

Пишући о њему Симо Матавуљ је истакао: »Бјеше висок, жилав, лијепо сразмјеран, а кратковид те је још онда носио наочаре. Колико сам се чудно његовој начитаности, знању језика, литературе романске и (што је код нашега Приморца ријетко) критичком дару, још већма сам се чудно непокварености, управо непорочности његовој — једина му је страст била пушење«. ⁶

О Шпировом карактеру и »непорочности његовој« довољно говори један напис у Политици из 1920. године под насловом »Бела врана«. Због интересантног садржаја, преносимо га уз одређена скраћења: »... Били смо још на Крфу када је он послат у Буенос Аирес, да скупи своје земљаке из некадашње аустријске Далмације и да им објасни сву озбиљност Крфског Пакта. На једвите јале влада је тада решила да му отвори кредит за пут и тамошњи рад. Ставила му је на располагање 800.000 франака. Он је човјек из народа па је народски и оперисао. Мјесто да му тај новац стоји тамо негдје у некој паришкој банци па да он с врсмена на време повлачи из Аргентине чековима потребне му суме, он наједном промени целу суму у аргентинске пезете и с њима крене на пут преко океана. Летос када је отуда дошао у Европу, курс пезете био је шест пута већи у односу према франку, тако да је он за преосталих 400.000 пезета наједанпут добио нека 2.000.000 франака. И он тај огроман вишак није стрпао у свој џеп, него га је исправно и у потпуности предао нашем посланству у Њу-Јорку.

Знате ли још којег нашег делегата коме се даје милион а он после две године враћа два? И хоћете ли да чујете име тог »чуђака«? Име му је Шпиро Познанић, а Херцеговљанин је по рођењу.« ⁷

⁵ Исто као под I.

⁶ Исто као под I.

⁷ Лист Политика, број 4411 из 1920. године.

Из богате заоставštине Шћира Познановића у Архиву Херцег-Новог налази се његова библиотека са 6.680 књига и значајним бројем историјских и географских карата. Поред тога налазе се три архивске кутије архивалија из његовог личног фонда и нешто породичних фотографија. Највећи дио ове оставштине, посебно књиге, откупљено је од његових наследника. Књиге су углавном писане на страним језицима, а највриједније међу њима су свакако једна инкунабула и више квазинкунабула. Од сачуваних архивалија највриједнија је документација из периода I свјетског рата, а нарочито оригинално писмо Николе Пашића.

Ка. Курорзу 2. Мај. 1916 год.
(15)

Поштовани Госпо. Пунџићу

У Америку пишем Т. Смиру
Познановића, познатог и великог
Србина, редовца из Херцег-Новог,
да се упути са југославенским
види можда на градити нешто
број мађу њима, који би вољели
да се дођу у Србију и својим
редом поштоју своју братију. Тако
Смира упутило поштоју на војводе
Српске Владе, и ја Вас молим да
му то класификуете и Ваше вољераме и
да му будете у помоћи, ако од
Вас затражи. Квала Вам на Вас
самоу и раду. С највећим поштовањем
Вик. П. Пашић

Summary

SPIRO POZNANOVIC OF HERCEG-NOVI

Gligo ODALOVIC

In order to save the values of the past from oblivion, we should revive them from time to time for the sake of the coming generations.

On this occasion, turning to the rich past of our region, we deal with the example of the sea captain Spiro Poznanović, born in 1860 who deserves to be remembered due to the courage he showed in the World War I and what he did during the War and in postwar years.

Offering his service to the Serbian government at the very beginning of the War he performed many difficult tasks, the most important of which was the recruiting of volunteers for the Serbian army among our emigrant families in South America. He was highly respected in the diplomatic circles of Paris. He was awarded the Legion of Honour and many decorations of the Kingdom of Yugoslavia. After the War he took part in the work of the War Reparation Committee as a maritime expert.

A part of his bequest, the library of 6,680 books, some of which very old foreign editions, is kept in the Archives of Herceg-Novi. Besides the books there are also his personal archives, maps, maritime charts and photographs.